
اصول و مسائل جامعہ شناسی

عباس محمدی اصل

نشر پڑواک

فهرست مطالب

مقدمه ۹

فصل اول: اصول جامعه‌شناسی

۱. چیستی جامعه‌شناسی ۱۴
۲. تکوین و توسعه‌ی جامعه‌شناسی ۲۱
۳. مقتضیات جامعه‌ی انسانی ۲۹
۴. ارکان نظام اجتماعی ۳۶
۵. روش و نظریه‌ی جامعه‌شناسی ۶۸

فصل دوم: مسائل جامعه‌شناسی

۱. مسائل اجتماعی ۷۴
۲. مسائل بوم‌شناسی اجتماعی ۱۰۴
۳. مسائل نژاد و فرهنگ ۱۲۳
۴. مسائل رفتار جمعی ۱۳۸
۵. مسائل نهاد ۱۴۵
۶. مسائل جامعه‌پذیری ۱۵۶

منابع ۱۶۷

مقدمه

جامعه‌شناسی یعنی مطالعه‌ی علمی جامعه. از این رو چنین علمی با موضوعاتی چون رفتار گروهی، روابط آدمیان و عوامل دخیل در این مناسبات سروکار دارد. انسان مرتبط با دیگر انسان‌ها در واقع با آنها به تعامل می‌پردازد و از این رهگذر به پی‌افکندن نظم اجتماعی یاری می‌رساند. به این ترتیب، عناصر و الگوها و نتایج چنین تعاملی میان افراد و گروه‌ها، موضوع عمده‌ی جامعه‌شناسی را تشکیل می‌دهد. تعامل افراد و گروه‌ها از حوادث تاریخی نیز تأثیر می‌پذیرد و لذا بررسی زندگی گروهی در بسا موارد بر شناخت تاریخ آن وابسته می‌نماید. از سوی دیگر، محیط و شخصیت هم بر تجربیات آدمی و فرایند زندگی گروهی مؤثر می‌افتند. شکل‌ها، شیوه‌ها، ملاک‌ها، مکانیسم‌ها و ویژگی‌های زندگی گروهی بنابراین از تعامل محیط و شخصیت و تاریخ و فرهنگ رخ می‌نمایند و به واسطه تأثیرگذاری بر روابط آدمیان و مناسبات اجتماعی، مورد تحلیل جامعه‌شناختی واقع می‌شوند.

گفتیم جامعه‌شناسی علم است. علم یعنی مطالعه‌ی منظم واقعیت. بر این سیاق، جامعه‌شناسی بر مطالعه‌ی منظم واقعیت اجتماعی متمرکز می‌شود. این تمرکز بر روی انسان و محیط اجتماعی او اتفاق می‌افتد. در این تلاش برخی مسائل مشترک نهادها تعریف می‌شود و داده‌های مربوط به این مسائل، جمع‌آوری و تحلیل می‌گردد. نظریه‌هایی نیز به منظور تبیین این مسائل طراحی می‌شود تا به محک تجربه خورده. به هر تقدیر، جامعه‌شناسی شبیه سایر علوم به جستجوی حقایق عام در

جهان جامعه مبادرت می‌کند و در این راه از حمایت نظریه و روش برخوردار می‌شود. در این عرصه‌ی معرفتی، موضوعات به نحوی متمایز از نگاه سایر علوم نگریسته و مورد تجزیه و تحلیل واقع می‌گردند. اعتبار یافته‌های این حوزه نیز بنا به مفیدیت و کارآیی عملی تثبیت می‌شود. شایان توجه است مطالعه‌ی ساخت و فرایندهای حاکم بر کلیت زندگی اجتماعی توسط جامعه‌شناسی از رویکرد سایر عرصه‌های علوم اجتماعی هم متمایز است. مثلاً اقتصاد به مطالعه‌ی تولید و توزیع و مصرف می‌پردازد یا روان‌شناسی بر روی رفتار، انگیزش، محرک، پاسخ و رشد شخصیت متمرکز می‌شود و انسان‌شناسی به توارث و صفات زیستی در حیطه‌ی فرهنگ التفات می‌ورزد. بر روی هم اما جامعه‌شناسی ضمن استفاده از یافته‌های سایر عرصه‌های اجتماعی و حتی کل علوم، یافته‌های خود را نیز در اختیار آنها می‌نهد.

زندگی اجتماعی مورد مطالعه‌ی جامعه‌شناسی از ابعاد مختلف و متنوعی برخوردار است. مسائل اجتماعی، بوم‌شناسی انسانی، نژاد و فرهنگ، رفتار جمعی، نهاد و جامعه‌پذیری؛ از مهم‌ترین تقسیمات مورد مطالعه‌ی جامعه‌شناسی به شمار می‌آیند. بررسی مسائل اجتماعی به منظور شناخت خاستگاه و شیوه‌های حل آنها صورت می‌گیرد. رقابت و همیاری و نابودی و رشد ناشی از آن در عرصه‌ی زندگی اجتماعی همان موضوعی است که توسط بوم‌شناسی انسانی مطالعه می‌شود و این حیطه، جامعه را از منظر افزایش و کاهش یا توزیع و استقرار جمعیت بیش از نظمی مدنی در نظر می‌آورد. در مطالعات نژادی و فرهنگی اما مسائلی چون زبان، ازدواج و مبنای نژادی و طبقاتی و قومی و ملی عمده می‌شود و رفتار جمعی هم به فعل و انفعالات گروه‌ها در قالب جنبش‌ها و سازمان‌ها و نهادها می‌پردازد. نهادهای اجتماعی در این عرصه چونان الگوهای سنت‌مند و کارآمد رفع

نیازهای جمعی نگریسته می‌شوند و بالأخره جامعه‌پذیری هم به چگونگی ادغام فرد در جامعه و به عبارتی درونی شدن جامعه در نهاد آدمی ناظر است. لازم به ذکر است این حیطه‌ها از مناسباتی متقابل برخوردارند و نمی‌توان آنها را کاملاً مجزا از یکدیگر شناسایی کرد.

جامعه‌شناسی به لحاظ نظری دانش افراد و جامعه را در باب مسائل اجتماعی غنا می‌بخشد و از جنبه‌ی عملی، به حل این مسائل می‌پردازد. این دانش در وهله‌ی نخست، فهم و توان کنش افراد را می‌افزاید و استعداد سازگاری با زندگی را اعتلا می‌بخشد؛ زیرا آدمیان را در ارزیابی واقع‌بینانه‌ی خود و منابع محیط و ظرفیت‌های اجتماعی یاری می‌دهد. جامعه نیز بر این مبنای خودآگاهی می‌رسد و بر سمت و سوی ترقی تمدن مؤثر می‌افتد. در مرحله دوم، عملاً جامعه‌شناسی به کار اصلاح ناسازگاری‌های فردی و جمعی و حل مسائل مبتلابه جامعه می‌آید. جامعه‌شناسی در این طریق، مبنای برنامه‌ریزی اجتماعی واقع می‌شود و مهندسی اجتماعی را به منظور بهزیستی آدمی طلایه‌داری می‌کند. جامعه‌شناس در این عرصه به حل مسائل اجتماعی متعهد است و چون منافع تلاش او کل بشریت را منتفع می‌کند؛ پس خود نیز از کوشش‌های علمی خویش بهره‌مند می‌گردد.

عباس محمدی اصل
دانشگاه علامه طباطبائی